

Sivistysvaliokunnalle

Asia: HE 25/2026 vp Hallituksen esitys eduskunnalle Rikosseuraamuslaitoksen organisaation ja rikosseuraamusalan koulutusjärjestelmän uudistamista koskevaksi lainsäädännöksi

Lausuntoa pyydettiin esityksessä ehdotetusta rikosseuraamusalan koulutusjärjestelmästä sivistysvaliokunnan toimialan näkökulmasta erityisesti yleisen koulutusjärjestelmän, koulutusyhteistyön ja -jatkumojen sekä TKI-toiminnan (tutkimus, kehittäminen ja innovaatiot) kannalta.

Rikosoikeuden professorina en koe olevani aivan paras asiantuntija, mitä tulee rikosseuraamusalan koulutuksen järjestämiseen ja koulutuksen sisältöjen kehittämiseen. Oletan, että valiokunta onkin halunnut kuulla minua tietyllä tavalla myös tämän hetken toimintaympäristöstä ja rikosseuraamusalan tämän hetken haasteista, mitkä toki vilahtelevat myös hallituksen esityksessä, ja siitä yleiskuvasta, jota HE:ssä kuvattu kehittämislinja rikosseuraamusalan koulutusjärjestelmän kannalta merkitsee.

On huomattavan hankala asia, että viime vuosien vankiluvun nousu on nostanut Suomen niiden lukuisien eurooppalaisten maiden joukkoon, joissa vankeinhoito kamppailee merkittävän ylläsatu-ongelman kanssa. Tällä tarkoitetaan sitä, että vankeusrangaistusta suorittavia vankeja on enemmän kuin vankipaikkoja. Tällä hetkellä vankiloittemme asutusprosentti on noin 120, mikä tarkoittaa, että noin yksi kuudesta vangista on sellaisella lisäpaikalla, jota ei lasketa varsinaiseksi vankipaikaksi. Ylläsatu vaikuttaa monin tavoin elämään vankiloissa. Yleisin vaikutus on se, että vankien keskuudessa ilmapiiri kiristyy, kun vangit ovat pienissä tiloissa eikä yksityisyyttä paljon ole. Jos ja kun vielä vartijaresurssit ovat niukat, tämä voi vaikuttaa siihen, että yksittäisen vangin vapautta voidaan joutua rajoittamaan suunniteltuakin enemmän sen vuoksi, ettei ole henkilökuntaa valvomaan esimerkiksi ryhmissä tapahtuvaa ulkoilua vankilan pihalla. Saattaa myös käydä niin, että vangit lukitaan selleihinsä tavallista aikaisemmin illalla, koska se on helpoin ja edullisin tapa varmistaa käytävien turvallisuus.

Ylläsatu vaikuttaa helposti myös vankeuden täytäntöönpanon laatuun, sillä jos resurssit ovat niukat, helposti erilaisesta kuntouttavasta ja uusintarikollisuuden kannalta tärkeästä toiminnasta joudutaan säästämään. Tällaiset muutokset vaikuttavat nekin vankilan ilmapiiriin ja vähentävät vankien toiveikkuutta. On myös syytä muistaa, että vankiväestö on hyvin moniongelmaista. Suomessa toteutetaan kattava vankiterveyden tutkimus muutaman vuoden välein, ja se kertoo karua kieltään siitä, että vankien terveys on selvästi muuta väestöä heikommalla tolalla (Vankien terveys ja hyvinvointi (Wattu IV), vuodelta 2023). Vankien keskuudessa päihdeongelmat ja riippuvuussairaudet ovat yleisiä, ja myös perusterveydentila on muuta väestöä alempi.

Myös vankipopulaatio on muulla tavalla muuttunut. Ulkomaalaisten vankien osuus on kasvanut samoin kuin niiden vankien, joilla on yhteyksiä huumekauppaan ja muuhun järjestäytyneeseen rikollisuuteen.

Vankeuslakimme on vuodelta 2006 ja siihen kirjattiin yleviä tavoitteita siitä, että tuetaan vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan. Vankilan olot tulisi järjestää mahdollisimman pitkälle samankaltaisiksi kuin ne ovat muussakin yhteiskunnassa. Yliasutus heikentää mahdollisuuksia päästä näihin tavoitteisiin. On hyvin tärkeää, ettei näistä tavoitteista kuitenkaan jousteta, sillä ne muodostavat myös tietyllä tavalla rikosseuraamusalan ammatillisen etiikan ja eetoksen perustan.

Edellä sanotut seikat asettavat kasvavia vaatimuksia rikosseuraamusalan työhön. Edellä olen puhunut vankeinhoidosta, ja rikosseuraamusalaan kuuluu toki muutakin, kuten yhdyskuntaseuraamuksiin kuuluvat seuraamusselvitykset, seuraamusten täytäntöönpanon valvonta sekä valvontatapaamiset. Vankeinhoidon puolella tapahtuva kehitys lisää painetta käyttää entistä enemmän yhdyskuntaseuraamuksia, mikä voi osaltaan lisätä yhdyskuntaseuraamusten puolella tehtävän työn haasteellisuutta, jos asiakkaiden ongelmat ovat aikaisempaa vakavampia.

HE:n tarkoittamat uudistukset liittyvät tarpeeseen uudistaa rikosseuraamuslaitoksen organisaatiota. Uudistuksen ensimmäisen vaihe on toteutettu jo vuonna 2022. Vuonna 2025 on toteutettu tähän liittyvä operatiivisen johtamisjärjestelmän uudistaminen.

Rikosseuraamuskeskuksia ja yhdyskuntaseuraamustoimistoja on nyttemmin kumpiakin seitsemän. Rikosseuraamusala on saanut lisärahoitusta valtion talousarviosta, mutta samalla siihen kohdistuu kuitenkin samat yleiset säästöpaineeet kuin valtionhallintoa yleisemmin.

Vaikuttaa siltä, että rikosseuraamusalan yleiset haasteet heijastuvat myös siihen, että ei olisi enää mahdollista pitää kiinni aikaisemmista tavoitteista. Vielä vuonna 2013 tavoitteena oli, että mahdollisimman moni rikosseuraamusalan valvonnan ja ohjeuksen tehtävissä toimiva henkilö olisi suorittanut korkeakoulututkinnon (HE, s. 19). Nyt luemme (s. 20), että painopistettä on vankeinhoidon koulutuksen rajallisten resurssien vuoksi siirrettävä ammatilliseen tutkintokoulutukseen ja henkilöstön täydennyskoulutukseen. Huolestuttavaa on myös tieto, että samalla kun erityisesti vartijoita joudutaan palkkaamaan lisää, työnantajan on ollut vaikeaa saada pidetyksi kiinni töissä jo olevista vartijoista. Tämä lisää tarvetta koulutukseen ja uusien palkkaamiseen. Vaikuttaa siltä, että jonkinlainen huono kierre olisi jo käynnissä. Hyvää puolestaan on se, että rikosseuraamusalan koulutus vastaa tätä nykyä kansainvälisiä sopimuksia ja suosituksia (Ks. HE s. 20-21).

Painotus siihen, että nykyinen henkilöstö voisi päteväytyä ammatillisen tutkintokoulutuksen avulla, on sinänsä luonteva ja ymmärrettävä. Tämä edellyttäisi koulutuksen järjestämiseltä nykyistä suurempaa joustavuutta, koska moni työntekijä luonnollisesti työskentelee eri puolella Suomea olevissa vankiloissa. Tämä tarkoittanee siten etäopiskelua. Vaikka askelia tähän suuntaan otettaisiin, on tärkeää, ettei koulutus siirry kokonaan etäopiskeluksi.

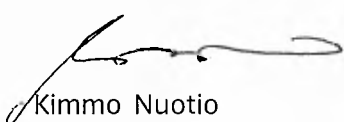
Rikosseuraamusalan koulutuksen tavoitteet liittyvät keskeisesti siihen, että ammatillisen tutkinnon suorittanut henkilöstö kykenee toteuttamaan myös käytännössä niitä sisältöjä, joista tutkinto muodostuu. Jos täydennyskoulutus muodostuu liian kevyeksi ja tekniseksi, se voi vaarantaa koulutuksen tavoitteiden saavuttamisen. Vaikuttaa siltä, että näitä huolia on ainakin jossain määrin otettu huomioon asian valmistelussa. Tärkeää on, että koulutuksen laatu pysyy

riittävän korkeana ja että koulutus antaa todellisia syötteitä käytännön ammattimaiseen toimintaan rikosseuraamusalan tehtävissä.

On syytä erikseenkin mainita siitä, että vanginvartijoiden tehtäviin kuuluu sellaista voimankäyttöä, joka vaatii erittäin korkealuokkaa koulutusta ja myös sitä, että käytännön työssä sitoudutaan ehdottomaan lainmukaisuuteen ja samalla ollaan avoimia toimintaa kohtaan suunnatulle valvonnalle. Vankilaympäristössä olevat vangit edustavat haastavaa laitosisiakkaiden ryhmää, jolla taustansakin puolesta voi olla kohonnut riski väkivaltaan turvautumisesta. Tällaisessa ympäristössä julkisen vallan toiminnan tulee täyttää hyvin korkeat standardit.

Rikosseuraamuslaitoksen koulutusresurssien uudelleensuuntaaminen merkitsisi sitä, että Rise luopuisi kokonaan omista osuuksistaan ammattikorkeakoulutaisoisessa sosionomi-koulutuksesta ja tukeutuisi siltä osin henkilöstön rekrytoinneissa yleisen sosionomi-tutkinnon suorittaneisiin, joita on tietojen mukaan hyvin saatavissa työmarkkinoilla. Tarkoitus ei kuitenkaan ole, että yhteys ammattikorkeakoulutaisoiseen koulutukseen kokonaan katkeaisi, sillä ammattikorkeakoulut voisit itse hankkia tällaista koulutusta myös koulutuskeskukselta. Tämä turvaisi sitä, että koulutukseen välittyä viimeisin tieto esimerkiksi rikoksettoman elämän tukemisesta (s. 30). – Tämä kuulostaa kyllä melko isolta muutokselta ja sellaiselta, että jää kokonaan muiden toimijoiden varaan, millä tavalla rikosseuraamusalaan liittyviä sisältöjä näihin yleisiin sosionomiopintoihin enää sisällytetään. Pidemmällä tähtäimellä tämä voi heikentää myös Risen oman koulutustoiminnan laatua, kun ei enää tarvitse miltään osin pystyä täyttämään AMK-yhteistyön vaatimia tasovaatimuksia. Näkisin, että tällä voi olla merkitystä myös TKI-toiminnan kannalta, koska juuri AMK-maailmassa tällaiset kehittämiskysymykset ovat selvemmin esillä.

Helsingissä, 13.5.2026

Kimmo Nuotio

rikosoikeuden professori

